

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ШУТЬКО ТЕТЯНА ІГОРІВНА

УДК 631.151.3

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВ ОВОЧІВНИЦТВА

08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Мелітополь – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпропетровському державному аграрно-економічному університеті Міністерства освіти і науки України, м. Дніпро.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
Демчук Наталія Іванівна,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет,
професор кафедри фінансів та
банківської справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
декан економічного факультету
Череп Алла Василівна,
Державний вищий навчальний заклад
"Запорізький національний університет"

кандидат економічних наук,
Цап Володимир Дмитрович,
Таврійський державний
агротехнологічний університет,
доцент кафедри обліку і оподаткування

Захист відбудеться «16» березня 2018 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.819.03 у Таврійському державному аграрно-економічному університеті за адресою: 72310, Запорізька область, Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18, корп. 1, ауд. 1.111.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського державного аграрно-економічного університету за адресою: 72310, Запорізька область, м. Мелітополь, пр. Б. Хмельницького, 18.

Автореферат розісланий «8» лютого 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.е.н., доцент

Косторной С.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток виробничих відносин у сільському господарстві та зростання конкуренції спонукає виробників до перегляду усталених підходів до формування виробничих витрат. Сучасні умови господарювання потребують реалізації такого механізму формування виробничих витрат, за якого виробництво сільськогосподарської продукції здійснювалося б з випереджаючим зростанням порівняно з витратами. Це обумовлює використання інтенсивних енергозберігаючих технологій та нових підходів до організації виробничих процесів. Вітчизняні підприємства тривалий час не розглядали витрати як об'єкт управління. Однак ці питання набувають актуальності насамперед через те, що сільськогосподарські виробники не мають можливості впливати на ринкові ціни виробленої продукції, а покращити фінансові результати та ефективність діяльності можуть лише впливаючи на власні виробничі витрати з метою їх оптимізації. В даному контексті дослідження проблем формування, розподілу та оцінки витрат в процесі виробничої діяльності підприємств є актуальним, зокрема для підприємств овочівництва. Ефективне управління витратами передбачає вивчення основних засад їх формування, використання сучасних методів аналізу, оцінки та планування.

Фундаментальні теоретичні розробки в галузі формування витрат і теорії вартості були здійснені у працях таких вчених, як: Е. Бем-Баверк, Ф. Візер, Д. Кейнс, Ф. Кене, К. Маркс, А. Маршалл, К. Менгер, В. Петті, Д. Рікардо, П. Самуельсон, А. Сміт, Д. Хікс, Й. Шумпетер та ін. Ґрунтовні дослідження загальнотеоретичних та методичних питань управління витратами, виявлення джерел формування та визначення їх ролі в підвищенні ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств проведено такими відомими вченими-економістами, як В. Андрійчук, В. Амбросов, О. Боднар, В. Гаркавий, С. Гриб, О. Дацій, А. Даниленко, С. Дем'яненко, В. Дерій, В. Збарський, В. Зіновчук, С. Котляров, М. Малік, Ю. Прус, М. Пушкар, В. Плаксієнко, М. Скрипник, В. Сопко, Т. Олійник, О. Ульяновченко, В. Цап, А. Череп, О. Чернецька, Д. Шиян, О. Шпичак, Т. Яворська та інші.

Разом з тим, глибокі системні трансформації зовнішніх та внутрішніх умов сільськогосподарського виробництва, які мають хаотичний і невизначений характер, а також стрімкий розвиток методів економічних досліджень зумовлюють необхідність узгодження існуючих теоретико-методичних підходів та практичного інструментарію управління витратами підприємств овочівництва із сучасними економічними реаліями. Недостатньо дослідженими та дискусійними залишаються питання, пов'язані з трактуванням сутності, визначенням чинників впливу на формування витрат виробництва підприємств овочівництва, а також розробкою методичних підходів щодо оцінки ефективності управління витратами підприємств галузі, оптимізації ємності їх асортиментного портфеля та доцільності впровадження логістичного

аутсорсингу. Необхідність розв'язання окреслених проблем зумовила вибір теми дисертації, її теоретичну та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету за темами: «Фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України» (номер державної реєстрації 01114U006058) та «Стратегічний розвиток підприємництва в аграрній сфері економіки» (номер державної реєстрації 0111U009859), у межах якої автором обґрунтовано теоретико-методичні засади і розроблено практичні рекомендації щодо формування та удосконалення системи управління витратами підприємств овочівництва.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення управління витратами підприємств овочівництва. Досягнення зазначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- інтерпретувати зміст основних дефініцій теорії витрат виробництва та сформулювати авторське їх трактування;
- удосконалити перелік та зміст статей калькуляції витрат виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва з урахуванням єдиного податку, страхових та банківських платежів;
- обґрунтувати концептуальні засади формування системи управління витратами підприємств овочівництва;
- ідентифікувати основні проблеми та чинники, що негативно впливають на рівень витрат підприємств овочівництва;
- визначити особливості впливу витрат виробництва на економічну ефективність діяльності підприємств овочівництва за допомогою багатофакторних кореляційних моделей;
- запропонувати методику та оцінити ефективність управління витратами підприємств;
- визначити оптимальні параметри асортиментного портфеля підприємств овочівництва з використанням методів економіко-математичного моделювання;
- надати пропозиції щодо зниження витрат підприємств овочівництва на основі впровадження логістичного аутсорсингу.

Об'єктом дослідження є процес управління витратами підприємств овочівництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів управління витратами підприємств овочівництва.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження є системний підхід та діалектичний метод пізнання, які застосовувалися для вивчення фундаментальних положень економічної науки щодо формування управління витратами підприємств овочівництва. Для досягнення мети дисертаційного дослідження використовувались загальнонаукові методи: *аналізу, синтезу, індукції, дедукції* (визначення сутності категорії «витрати»,

узагальнення особливостей формування витрат сільськогосподарських підприємств та основ управління ними); *метод порівняння статистичних даних* (виявлення основних проблем та тенденцій розвитку підприємств овочівництва); *графічний метод* (наочне відображення отриманих результатів); *розрахунково-конструктивний* (прогнозування можливих варіантів розвитку економічних процесів з урахуванням зміни факторів впливу), *метод експертних оцінок* (визначення методів управління витратами, які застосовують керівники підприємств овочівництва), *економіко-математичні методи* (оцінка ефективності управління витратами підприємств овочівництва, оптимізації ємності їх асортиментного портфеля та доцільності впровадження логістичного аутсорсингу), *абстрактно-логічний* (формулювання висновків, пропозицій) та інші загальноприйняті методи й сучасні економіко-статистичні прийоми.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативні акти України, дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), офіційні матеріали Державної служби статистики України, Дніпропетровського обласного управління статистики, дані статистичної звітності підприємств овочівництва Дніпропетровської області, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблеми дослідження, інформація з мережі *Internet*, результати власних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних та практичних положень щодо управління витратами підприємств овочівництва. Найбільш суттєві результати, що містять елементи наукової новизни та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено теоретико-методичні засади дослідження процесу управління витратами підприємств овочівництва із системним урахуванням умов зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища, алгоритмізацією розробки системи управління витратами, оцінкою ефективності управління витратами та аналізом чинників, які впливають на їх формування (с. 6);

удосконалено:

- теоретико-методичні засади формування системи управління витратами підприємств овочівництва, принциповою ознакою якої є виділення інформаційно-аналітичного, організаційного та результативного елементів з урахуванням їх призначення та інструментів і методів реалізації (с. 7);
- класифікацію статей калькуляції витрат сільськогосподарських підприємств, принциповою ознакою якої є виділення статті калькуляції для продукції рослинництва і тваринництва та виокремлення суми сплаченого єдиного податку, страхових внесків і платежів за користування позиками банків (с. 8);
- методичний інструментарій планування в системі управління витратами підприємств овочівництва, який на відміну від поширених, передбачає дворівневе бюджетування витрат за центрами відповідальності дивізіональної структури управління підприємства (с. 11);

- методичний підхід до оптимізації ємності асортиментного портфеля підприємств овочівництва та механізм його практичної реалізації з урахуванням можливого диспаритету цін в галузі, що сприятиме ідентифікації досягнутого рівня ефективності за коефіцієнтами ширини, насиченості, стійкості та оновлення асортименту продукції (с. 11-13);

набули подальшого розвитку:

- систематизація категоріального змісту понять «витрати» та «затрати» з урахуванням особливостей їх формування, що дозволило ідентифікувати «витрати» як частину затрат, понесених в результаті господарсько-фінансової діяльності підприємства, що призвело до зменшення активів або збільшення зобов'язань та розраховується одночасно із визначенням доходу, для отримання якого вони були здійснені, а «затрати» визначити як натурально-кількісне або грошове вираження використаних ресурсів для здійснення виробничої діяльності підприємства, що не зменшує капітал підприємства та не впливає на суму його доходу (с. 6);
- аналітико-математичний інструментарій оцінки та прогнозування впливу витрат на економічну ефективність підприємств овочівництва, який доповнено використанням регресійного аналізу з поділом витрат на постійні й змінні, аналізом чутливості витрат та екстраполяційним моделюванням зміни питомої ваги елементів структури витрат (с. 9-10);
- обґрунтування інструментів управління витратами підприємств овочівництва, серед яких виокремлено аутсорсинг логістичних функцій при транспортуванні та зберіганні овочевої продукції спеціалізованими провайдерами (с. 13).

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх прикладного застосування з метою окреслення пропозицій щодо управління витратами підприємств овочівництва, зокрема у частині розробки методики оцінки ефективності існуючого його рівня та обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення основних складових системи управління витратами підприємств галузі.

Результати дисертаційного дослідження щодо формування та управління витратами при виробництві овочевої продукції прийнято до впровадження Управлінням агропромислового розвитку Дніпропетровської обласної державної адміністрації при розробці стратегії розвитку ринків продовольства в регіоні (довідка № 2357/9 від 06.02.2017 р.). Рекомендації та пропозиції автора щодо оптимізації асортиментного портфеля виробництва овочів відкритого ґрунту прийнято до впровадження фермерськими господарствами «Фамцов» Петриківського району Дніпропетровської області (довідка № 01-17 від 10.03.2017 р.) та «Скорук М.А.» Томаківського району Дніпропетровської області (довідка № 52/3 від 31.03.2017 р.). Рекомендації автора щодо використання дивізіональної структури управління підприємством та впровадження бюджетів виробничих витрат за видами овочів використано ТОВ «Екофілд» Петриківського району Дніпропетровської області (довідка № 27-12/03 від 7.04.2017 р.). Пропозиції щодо використання запропонованих напрямів удосконалення системи управління витратами та передачі логістичних

операцій на аутсорсинг прийнято до впровадження ТОВ «ВПК-АГРО» Магдалинівського району Дніпропетровської області (довідка № 33/15-07 від 12.04.2017 р.).

Основні теоретичні положення й результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету при викладанні навчальних дисциплін «Антикризове управління», «Економіка підприємства», «Контролінг», «Управлінський облік» (довідка № 24-35/18 від 17.04.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом творчого наукового пошуку автора. Викладені в ній наукові положення, висновки і рекомендації отримані й аргументовані безпосередньо автором та опубліковані в одноосібних наукових працях.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати та висновки наукових досліджень апробовано у доповідях та обговорено на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агровиробництва» (Дніпропетровськ, 23-24 жовтня 2014р.), «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (Дніпропетровськ, 30-31 жовтня 2014 р., 29-30 жовтня 2015 р.), «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту» (Львів, 25-26 вересня 2015 р.), «Національні моделі економічних систем» (м. Херсон, 15-16 жовтня 2015 р.), «Економіка і фінанси: аналіз тенденцій та перспективи розвитку» (Дніпропетровськ, 13 листопада 2015 р.), «Formation of modern economic area: benefits, risks, implementation mechanisms» (Tbilisi, April 29, 2016 p.), «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи» (Одеса, 27-28 травня 2016 р.), «Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі» (Тернопіль, 19-20 жовтня 2016р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (Полтава, 20 квітня 2017 р.); Всеукраїнських: «Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи» (Дніпропетровськ, 25-27 лютого 2014 р., 04-06 березня 2015 р., 02-04 березня 2016 р.), «Облік, аудит, оподаткування та звітність в сучасних умовах» (Дніпропетровськ, 13-15 травня 2015 р.), «Економіка і фінанси: аналіз тенденцій та перспективи розвитку» (Дніпропетровськ, 20 жовтня 2014р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 24 одноосібних наукових працях загальним обсягом 6,33 друк. арк., у т.ч. 5 – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз (2,5 друк. арк.), 1 – у міжнародному науковому періодичному виданні, 1 – у колективній монографії, 17 – у інших наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань), додатків. Основний зміст роботи викладений на 162 сторінках, містить 44 таблиці і 29 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі – «Теоретико-методичні основи формування витрат підприємств овочівництва» – узагальнено теоретичні підходи до розкриття основних дефініцій теорії витрат та сформульовано авторське визначення сутності понять «витрати» та «затрати»; визначено концептуальні основи формування системи управління витратами підприємств овочівництва; ідентифіковано особливості та чинники впливу на формування витрат в сільському господарстві; обґрунтовано методичні підходи до формування переліку статей калькуляції витрат сільськогосподарських підприємств.

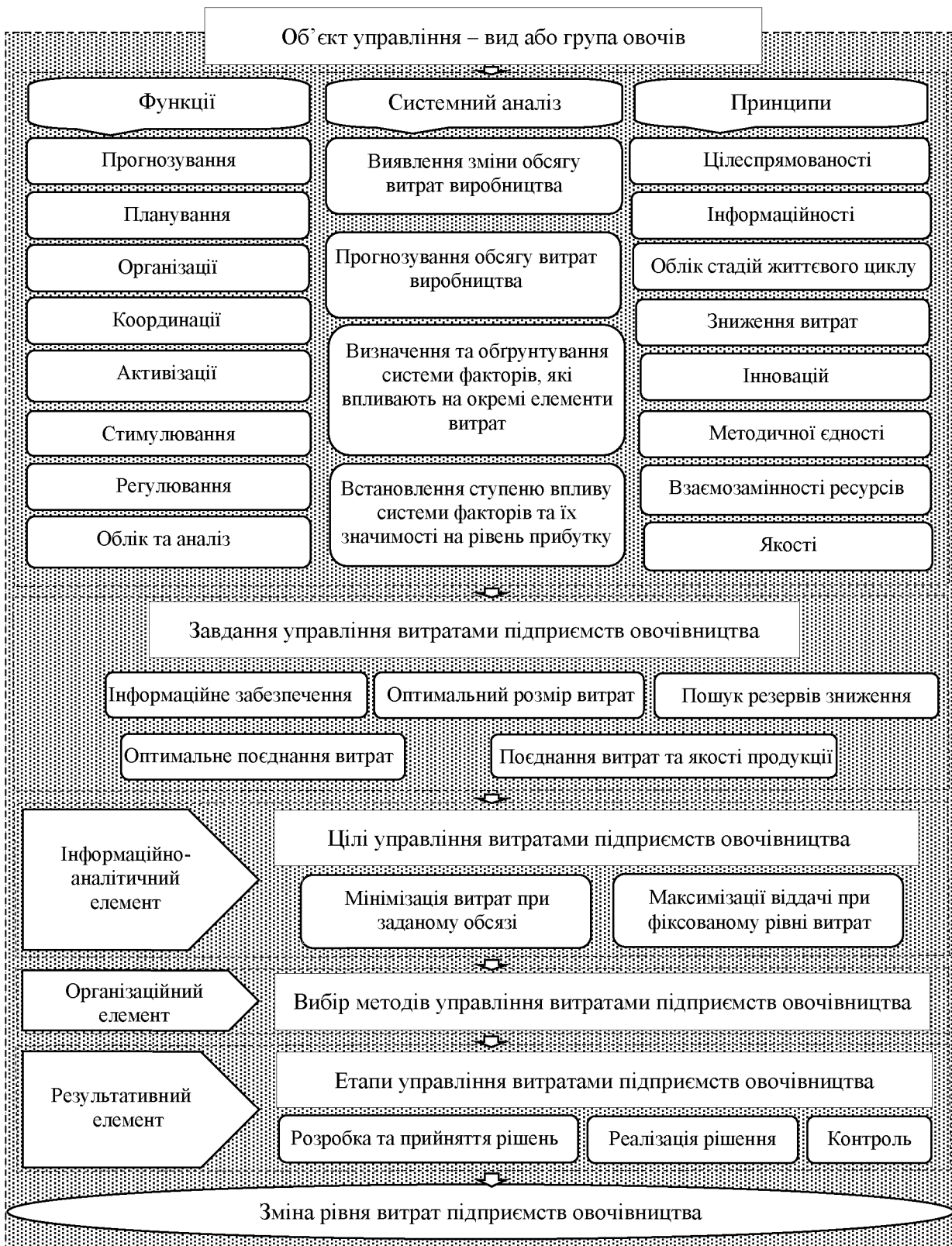
Встановлено, що розвиток теорії витрат відбувався у п'ять етапів. Перший етап характеризувався виділенням контролю та плануванням витрат. Було започатковано ведення поточного обліку на основі хронологічного запису (Арістотель, Ксенофонт, Демосфен). Онтологічною особливістю другого етапу стало віднесення до складу витрат праці і матеріалів, а їх облік здійснювався на макроекономічному рівні (Герон, Порфирій, Фібоначчі). На третьому етапі дослідниками було систематизовано і поглиблено висновки попередників та аргументовано, що витрати складаються з праці, прибутку та ренти, а «цінність» вимірюється величиною граничної корисності (класична та неокласична школи). На четвертому етапі науковцями уточнено економічну суть витрат з позицій управління, обліку, аналізу та адміністрування. В подальшому, при дослідженні витрат дослідники використовували економіко-математичні методи. Сучасна наукова думка (п'ятий етап) ідентифікує витрати з вартісною оцінкою ресурсів, використаних у процесі виробництва продукції, а затрати – з їх натурально-кількісним виміром. В теорії витрат досліджуються трансакційні та екологічні витрати.

З урахуванням результатів етимологічного та термінологічного аналізу, а також досліджень нормативно-правових джерел у сфері теорії витрат, запропоновано трактувати «витрати» як частину затрат, понесених в результаті господарсько-фінансової діяльності підприємства, що призводить до зменшення активів або збільшення зобов'язань та розраховується одночасно із визначенням доходу. Категорію «затрати» визначено як натурально-кількісне або грошове вираження витрачених ресурсів в процесі виробничої діяльності підприємства, що не зменшує капітал підприємства та не впливає на економічний прибуток.

Широкий зміст поняття «витрати» потребує синтезу різних підходів до виявлення та обґрунтування чинників, які сприяють їх формуванню та підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. Дані чинники доцільно поділити на зовнішні (державне регулювання; економіко-географічне розташування; політико-правове середовище; природно-кліматичні умови; рівень еластичності цін; диспаритет цін; система оподаткування; фінансово-кредитний механізм) та внутрішні (виробничі ресурси підприємства; впровадження інноваційних технологій; умови збуту продукції; рівень витрат; інформаційне забезпечення; кваліфікація працівників; організація управління виробництвом; планування й нормування виробництва).

Компонентами концепції управління витратами підприємств овочівництва визначено принципи його організації та функції, які вони реалізують. Реалізацію управлінської дії забезпечує механізм управління витратами (рис. 1).

Рис.1. Концептуальна система управління витратами підприємств овочівництва

Джерело: розроблено автором

Аргументовано, що специфічні особливості формування витрат сільськогосподарських підприємств визначаються впливом біологічних законів, сезонністю виробництва, землею як засобом виробництва, специфікою використання технічних засобів праці, вивільненням коштів тільки після завершення кругообігу та значною питомою вагою внутрішнього обороту продукції. Зазначені особливості впливають на калькулювання витрат підприємств овочівництва, їх структуру, методи оперативного контролю та аналізу. Зважаючи на розбіжності в нормативно-правових документах щодо методичних підходів формування переліку статей калькуляції витрат виробництва запропоновано статті калькуляції для кожної галузі сільського господарства формувати окремо і доповнити витратами по сплаті єдиного податку, страхових внесків та платежів за користування позиками банків.

У другому розділі **«Оцінка сучасного стану формування та управління витратами підприємств овочівництва»** – проведено аналіз динаміки й структури витрат сільськогосподарських підприємств; виявлено основні тенденції формування витрат підприємств овочівництва, з'ясовано залежність ефективності виробництва овочів від динаміки окремих видів витрат та здійснено оцінку ефективності управління ними.

Овочівництво в Україні набуває все більшого розвитку, адже сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, важливість овочів як продукту харчування та відносна їх дешевизна при низькій купівельній спроможності населення зумовлюють зростання споживчого попиту. Україна входить в десятку світових лідерів з виробництва овочевої продукції, і в 2016 р. даний показник становив 728,3 тис. т. За 2012-2016 рр. на Дніпропетровщині в результаті розширення посівних площ, обсяги реалізації овочів зросли на 24,1%. Урожайність овочів протягом досліджуваного періоду коливалась в межах 19,5-20,6 ц/га, а темпи споживання овочевої продукції випереджали темпи їх виробництва на 1,7 %. Для галузі характерна тенденція одночасного зростання цін реалізації 1ц овочів та їх повної собівартості. Рівняння тренду змін цих показників відображають перевищення середньорічного приросту ціни реалізації над повною собівартістю 1 ц овочів на 29,94 грн./ц., що сприяє покращенню фінансового стану виробників. Динаміка загального обсягу витрат підприємств галузі характеризується їх зростанням, у т.ч. на 30-40% вартості ПММ, електроенергії та насіння. Скорочення спостерігається лише за елементами «Витрати на оплату праці» та «Відрахування на соціальні заходи» на 8,2% та на 10,4% відповідно. За розрахунками екстраполяційної моделі низький рівень оплати праці та соціальних відрахувань підприємств овочівництва притаманний і прогнозним розрахункам.

Зважаючи на обсяги зібраної площі виділено 4 групи сільськогосподарських підприємств: I група – до 10 га (на прикладі 7 підприємств); II група – від 11 га до 50 га (на прикладі 6 підприємств); III група – від 51 га до 100 га (на прикладі 6 підприємств); IV група – від 101 га (на прикладі 4 підприємств). Групування підприємств овочівництва Дніпропетровщини за площею вирощування овочів свідчить про зниження витрат на 1ц при збільшенні площі посіву культур. У третій групі досягнуто

оптимального обсягу елементів виробничих витрат за рахунок найбільш раціонального поєднання всіх видів ресурсів (табл.1).

Таблиця 1

**Склад і структура витрат 1 ц овочів підприємств овочівництва
Дніпропетровської області за 2016 рік**

Статті витрат	I група (1-10 га)		II група (11-50 га)		III група (51-100 га)		IV група (більше 100 га)		По області	
	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
Витрати на оплату праці	17,30	5,4	13,33	4,7	10,51	4,8	10,95	4,5	14,88	4,85
Відрахування на соціальні заходи	3,85	1,2	3,12	1,1	2,63	1,2	2,68	1,1	3,51	1,15
Насіння	57,36	17,9	55,32	19,5	52,11	23,8	59,84	24,6	64,18	21,45
Мінеральні добрива	94,21	29,4	91,64	32,3	69,41	31,7	84,66	34,8	97,12	32,05
Органічні добрива	5,77	1,8	8,23	2,9	5,91	2,7	7,54	3,1	7,84	2,63
Засоби захисту рослин	25,32	7,9	26,39	9,3	21,24	9,7	25,54	10,5	28,14	9,35
Пально-мастильні матеріали	50,31	15,7	37,17	13,1	22,11	10,1	16,30	6,7	35,97	11,40
Електроенергія	28,52	8,9	17,87	6,3	13,57	6,2	9,97	4,1	19,98	6,38
Амортизація	28,20	8,8	19,29	6,8	13,79	6,3	15,08	6,2	21,82	7,03
Поточний ремонт основних засобів	6,09	1,9	5,39	1,9	3,28	1,5	3,89	1,6	5,33	1,73
Плата за оренду земельних ділянок	0,32	0,1	0,57	0,2	0,44	0,2	0,97	0,4	0,66	0,23
Інші матеріальні витрати	2,88	0,9	4,26	1,5	2,41	1,1	4,14	1,7	3,91	1,30
Плата за користування позичками банків	-	-	0,28	0,1	0,44	0,2	0,49	0,2	0,63	0,13
Страхові платежі	0,32	0,1	0,85	0,3	1,09	0,5	1,22	0,5	0,99	0,35
Витрат - всього	320,45	100,0	283,71	100,0	218,95	100,0	243,27	100,0	304,68	100,00

Джерело: розраховано автором на основі вибіркового спостереження

Застосування інструментарію економіко-математичного моделювання і формування рівнянь множинної регресії дозволило встановити, що модель для III групи описує підприємства овочівництва з високим рівнем інтенсифікації виробництва. Вони найкраще використовують досягнення енергозберігаючих технологій, дотримуються технологічних вимог, оптимально застосовують добрива і засоби захисту рослин, нову високопродуктивну техніку та ефективно організований процес виробництва і реалізації продукції.

Розподіл витрат в овочівництві на постійні й змінні дає змогу визначити динамічність і залежність витрат від чинників впливу, здійснити аналіз та

контроль за витратами підрозділів підприємства, виявити роль і місце окремих видів витрат у процесі виробництва, а також застосовувати обґрунтовані управлінські рішення. Встановлено, що у підприємств III групи найнижчі показники постійних та змінних витрат – 397744 грн. та 1258,4 грн/т. відповідно, що досягнуто за рахунок оптимальних розмірів посівних площ (51-100 га) та переваг крупнотоварного виробництва. Зі зміною величини зібраної площі овочів відкритого ґрунту відбувається зміщення точки беззбитковості від 340,75 т в I групі досліджуваних підприємств, до 153,22 т в третій та 188,0 т в четвертій групах.

На величину прибутку від реалізації овочів впливають динаміка зміни постійних та змінних витрат, цін і обсягів реалізації продукції овочівництва. Для виявлення зазначеної залежності в дослідженні проведено аналіз чутливості витрат по кожній з груп підприємств овочівництва. Виявлено, що за рахунок збільшення обсягів реалізації на 20%, найбільшу виручку отримуватимуть підприємства IV групи, а натуральний вимірник точки беззбитковості сягатиме найнижчих показників у III групі (153 т овочів). При зростанні цін реалізації овочів відкритого ґрунту найменшу виручку, в розмірі 582,01 млн. грн., та найвищу точку беззбитковості, на рівні 282,13 т., отримують підприємства I групи. Зменшення змінних витрат на 20% зумовить зростання прибутку від реалізації овочевої продукції в середньому на 10-12% та зменшення точки беззбитковості як в грошовому, так і в натуральному вимірнику.

Після досягнення беззбиткового виробництва овочів підприємствам галузі доцільно визначити темпи зміни прибутку залежно від зміни цін реалізації та обсягу витрат (операційний леверидж), обсягу товарообороту (ефект операційного левериджу), витрат від зміни асортименту продукції (коефіцієнт реагування), доходів і величини операційних витрат (доходність витрат). За результатами розрахунків встановлено найвищий рівень доходності витрат у підприємств III та IV груп (табл. 2).

Таблиця 2

Ефективність управління витратами підприємств овочівництва Дніпропетровської області

Показник	Група підприємств			
	I (1-10 га)	II (11-50 га)	III (51-100 га)	IV (понад 100 га)
Коефіцієнт операційного левериджу	0,39	0,34	0,24	0,29
Ефект операційного левериджу	4,19	3,98	3,88	5,22
Коефіцієнт реагування витрат	1,02	0,97	0,84	1,01
Доходність витрат, %	100,2	100,6	101,9	101,8

Джерело: розраховано автором

Відповідно до проведених розрахунків коефіцієнт операційного левериджу та ефект операційного левериджу найнижчі у підприємств III групи, що свідчить про оптимальне поєднання постійних та змінних витрат в процесі

виробництва продукції. За групами досліджуваних підприємств простежується пряма залежність коефіцієнта операційного левериджу від виробничих витрат.

У третьому розділі «**Пріоритетні напрями удосконалення системи управління витратами підприємств овочівництва**» удосконалено елементи системи управління витратами підприємств овочівництва та запропоновано заходи її реалізації; надано пропозиції щодо оптимізації асортиментного портфеля та впровадження логістичного аутсорсингу на підприємствах з виробництва овочів.

Вибір методу управління витратами підприємств овочівництва залежить від якісної та своєчасно отриманої інформації для прийняття управлінських рішень. Експертним оцінюванням встановлено, що в овочівництві найбільш зручним для проведення оцінки ефективності управління витратами є застосування методу директ-костингу, оскільки більшість його елементів базується саме на поділі витрат на постійні й змінні, а калькулювання змінних витрат дає змогу визначити маржинальний дохід для аналізу прибутковості виробництва.

Бюджетування, як інструмент директ-костингу сприяє підвищенню ефективності підприємств овочівництва за рахунок координації управлінських впливів на всіх стадіях виробництва овочів, виявлення ризиків та зниження їх рівнів, а також підвищення гнучкості витрат й пристосування до змін плану виробництва. В дослідженні для підприємств овочівництва розроблено бюджети виробничих витрат і маржинальна калькуляція пропорційно-змінних витрат виробництва томатів, огірків та капусти, які дозволять за результатами моніторингу відхилення поточних витрат від планових надати рекомендації для прийняття відповідних управлінських рішень. Бюджетування витрат пропонуємо здійснювати дворівнево: за центрами відповідальності по кожному виду овочів, і в цілому по підприємству. Виділення центрів відповідальності дозволить протягом року складати за кожним з них внутрішню звітність, яка є інформаційною базою для проведення сегментарного аналізу постійних і змінних витрат та розрахунку маржинального доходу, який відображає внесок кожного центру у формування прибутку підприємства. Вважаємо, що для реалізації повноважень запропонованих центрів відповідальності, доцільно для досліджуваних підприємств овочівництва III та IV груп використання дивізіональної структури управління.

Важливим напрямом підвищення ефективності управління витратами підприємств овочівництва є формування та реалізація оптимального асортименту продукції. Використання коефіцієнта рангової кореляції Спірмена надає можливість визначити ступінь та напрямок кореляційного зв'язку між структурою асортименту та рівнем рентабельності кожної з груп овочів, що вирощуються. Відсутність щільного зв'язку зумовлює необхідність обґрунтування плану сівозміни для досліджуваних підприємств на N років, дотримуючись вимог ємності річного асортиментного портфеля (a_n , $n=1..N$) та максимальної кількості посівів по кожній із K овочевих культур (b_k , $k=1..K$) протягом досліджуваного періоду. Ефективність виробництва

залежить від паритету цін в овочівництві (d_n , $n=1..N$) та чистого прибутку (c_k , $k=1..K$) з 1 га посівів овочів. При цьому цільова функція – дисконтований сумарний чистий прибуток – повинна одержати максимальне значення:

$$\sum_{n=1}^N \left(\frac{\sum_{k=1}^K X_{kn} \cdot c_k}{(a_n \cdot \prod_{i=1}^n (1 + d_i))} \right) \rightarrow \max \quad (1)$$

Оптимізація ємності асортиментного портфеля досліджуваних підприємств овочівництва з урахуванням можливого співвідношення цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, сприяє скороченню виробничих витрат в середньому на 17% (табл. 3).

Таблиця 3

Виробничі витрати підприємств овочівництва, грн/га

Підприємства	Фактично за 2014-2016 рр.	Оптимальне рішення за умови:		
		паритет цін	послаблений паритет цін	посилений диспаритет цін
ФГ «Фамцов»	6839,65	5745,31	5266,53	5950,49
ФГ «Скорук М.А.»	6715,50	5506,71	5372,40	5641,02
ТОВ «Екофілд»	5692,65	4667,97	4611,05	4724,89
ТОВ «ВПК-АГРО»	6210,47	5154,69	4906,27	5403,11

Джерело: розраховано автором

Доцільність моделювання асортиментного портфеля визначається як скороченням виробничих витрат, так і показниками оцінки ефективності оптимізації: коефіцієнти ширини, насиченості, стійкості та оновлення асортименту продукції. За результатами розрахунків у фермерському господарстві «Скорук М.А.» та ТОВ «ВПК-АГРО» коефіцієнт ширини асортименту наближається до 1, що характеризує більш універсальний і різноманітний асортимент їх овочевої продукції (табл.4).

Таблиця 4

Ефективність оптимізації асортиментного портфеля підприємств овочівництва

Коефіцієнт	ФГ «Фамцов»	ФГ «Скорук М.А.»	ТОВ «Екофілд»	ТОВ «ВПК-АГРО»
Ширини асортименту	0,51	0,56	0,72	0,69
Оновлення асортименту	0,38	0,32	0,76	0,81
Насиченості асортименту	0,48	0,59	0,51	0,62
Стійкості асортименту	1,40	1,32	1,45	1,49
Скорочення витрат, %	17,33	18,00	18,33	17,00

Джерело: розраховано автором

Значення коефіцієнту оновлення асортименту 0,38 та 0,32 відповідно у фермерських господарствах «Фамцов» та «Скорук М.А.» підтверджує доцільність впровадження у виробництво додаткового виду овочів. Коефіцієнт насиченості асортименту визначається відношенням фактичної насиченості вирощуваних видів овочів до їх базової кількості. Коливання розрахованих значень від 0,48 у фермерському господарстві «Фамцов» до 0,62 у ТОВ «ВПК-АГРО» свідчить про повноцінне насичення асортименту та задоволення потреб потенційних споживачів. Коефіцієнт стійкості асортименту вирощуваних

овочів відкритого ґрунту за досліджуваними підприємствами в діапазоні 1,32-1,49 характеризує стабільність пропонованого асортименту та попиту на овочеву продукцію.

Аутсорсинг логістичних функцій є сучасним методом, що характеризується делегуванням всіх логістичних функцій або їх частини зовнішнім сервісним організаціям на договірній основі. Аргументовано, що використання аутсорсингових логістичних послуг, на відміну від власної логістики є більш ефективним методом розвитку підприємства та оптимізації його витрат. Доведено, що для підприємств овочівництва площею до 10 га, які не потребують зберігання вирощених овочів на складах і доставка овочевої продукції до ринків збуту здійснюють власним або орендованим автотранспортом, використання послуг логістичних аутсорсерів є недоцільним. Так, для ФГ «Фамцов» (площа посіву овочів 5,7 га) впровадження логістичного аутсорингу забезпечить скорочення витрат з 52,3 тис. грн. до 47,6 тис. грн., але при цьому підприємство втрачає контроль над логістичними операціями. Із збільшенням площ посіву підприємства потребують зберігання готової продукції в складських приміщеннях, адже овочі реалізуються протягом 6-9 місяців з моменту збору врожаю. Саме тому їх логістичні витрати зростають. Для зберігання овочів у придатному для споживання стані необхідно дотримуватися технологічних вимог до обладнання складських приміщень та їх технічного обслуговування, що пов'язане із значними матеріальними витратами. Тому крупнотоварним підприємствам овочівництва (фермерське господарство «Скорук М.А.», ТОВ «Екофілд» та ТОВ «ВПК-АГРО») доцільно процес транспортування та зберігання зібраного врожаю передати на логістичний аутсорсинг. За проектними розрахунками логістичні витрати фермерського господарства «Скорук М.А.» зменшаться з 121,9 тис. грн. до 95,6 тис. грн., ТОВ «Екофілд» – з 192,3 тис. грн. до 127,9 тис. грн., а ТОВ «ВПК-АГРО» – з 279,1 тис. грн. до 196,7 тис. грн. Отже, надання у виконання аутсорсерам окремих бізнес-процесів сприяє підвищенню ефективності результатів діяльності підприємств овочівництва, зниженню їх витрат і ризиків, поглибленню спеціалізації виробництва та підвищенню конкурентоспроможності продукції.

ВИСНОВКИ

Отримані у результаті проведення дослідження теоретичні узагальнення, емпіричне підтвердження їх достовірності та моделювання розвитку процесу, що є об'єктом дослідження на перспективу дозволили обґрунтувати рекомендації теоретико-методичного та прикладного характеру щодо управління витратами підприємств овочівництва, а саме:

1. В еволюційному розвитку теорії витрат можна виділити п'ять етапів, кожному з яких притаманні власні гносеологічні здобутки, що збагачували науковий доробок і сприяли формуванню ключових теоретичних положень та відповідного методичного інструментарію. Зважаючи на відсутність єдності в сучасній науковій думці стосовно понятійно-категоріального апарату дослідження запропоновано трактувати «витрати» – як частину затрат,

понесених в результаті господарсько-фінансової діяльності підприємства, яка призводить до зменшення його активів або збільшення зобов'язань та розраховується одночасно із визначенням доходу, для отримання якого вони були здійснені. Категорія «затрати» – це натурально-кількісне або грошове вираження витрачених ресурсів в процесі виробничої діяльності підприємства, що не зменшує його капітал та не впливає на прибуток.

2. Ключовою ланкою процесу формування економічної стійкості та конкурентоспроможності підприємства визначено управління витратами, яке пов'язане зі створенням та утриманням конкурентних переваг шляхом цілеспрямованого впливу на господарську діяльність підприємства. Така управлінська діяльність має реалізуватися за допомогою концептуальної системи управління витратами, зокрема формування її цілей, методів, принципів, функцій і завдань. Взаємодія компонентів системи узагальнюється в інформаційно-аналітичному (встановлення цілей управління, забезпечення правової, теоретичної та інформаційної основ), організаційному (забезпечення реалізації функцій управління витратами) та результативному (аналіз результатів управління витратами) елементах.

3. Особливості формування витрат галузі та їх обліку обумовлені специфічними рисами сільськогосподарського виробництва. Серед чинників, що впливають на витрати сільськогосподарських підприємств, виділено зовнішні (вплив зовнішнього середовища на формування витрат) та внутрішні (вплив організаційно-господарського процесу підприємства на ефективність управління витратами). Зазначені чинники впливають на особливості калькулювання витрат підприємств овочівництва і вимагають проведення специфічних заходів щодо поліпшення якісних показників роботи підприємств, дотримання режиму економії та виробництва конкурентоспроможної продукції. Досить вузький вітчизняний перелік статей калькуляції витрат виробництва сільськогосподарських підприємств запропоновано доповнити статтями, які акумулюють витрати по сплаті єдиного податку, страхових внесків та платежів за користування позиками банків. Окрім того, пропонуємо окремо калькулювати галузеві статті витрат.

4. Результатами проведеного аналізу доведено, що овочівництво належить до галузей, які формують сучасну спеціалізацію рослинництва, адже частка овочево-баштанної продукції у вартісній структурі валової продукції рослинництва становить понад 20%. Виробництвом овочів займаються сільськогосподарські підприємства кожної з областей України, які в 2016 році виробили 9792,0 тис. т. овочевої продукції. Лідируючі позиції в галузі має Дніпропетровська область – з обсягом виробництва 728,3 тис. т. Результати діагностики вказують на те, що на вітчизняному ринку овочевої продукції спостерігаються такі негативні тенденції, як низька якість овочів, обмежений їх асортимент, наявність сезонних коливань цін та обсягу продажу продукції, недостатній захист від імпортних товарів тощо. Передумовами вказаних тенденцій стали низькі закупівельні ціни, несвоєчасність розрахунків переробних та закупівельних підприємств, значне зниження купівельної спроможності населення, різке погіршення матеріального забезпечення

господарств, послаблення державного регулювання економічних процесів на ринку овочевої продукції, нерегульована фінансово-кредитна та податкова політика уряду.

5. Рівень використання землі, матеріальних і трудових ресурсів, стан організації та технологія виробництва знаходять своє відображення у виробничих витратах продукції овочівництва. Вони впливають на економічну ефективність сільськогосподарського виробництва та є одними з узагальнюючих показників діяльності підприємства. Використання багатofакторних кореляційних моделей дозволяє виявити динаміку витрат та напрями зміни окремих їх елементів, а також вплив бонітету ґрунту, матеріаломісткості, фондомісткості, енергоємності, трудомісткості на собівартість продукції та структуру витрат. Використання інструментарію економіко-математичного моделювання для підприємств III групи (51-100 га) дозволило встановити високий рівень інтенсифікації виробництва з найнижчими показниками змінних та постійних витрат у розрахунку на 1 т продукції, що досягнуто за рахунок оптимальних розмірів посівних площ та переваг крупнотоварного виробництва. Поділ витрат на постійні й змінні дає змогу виявити роль і місце окремих видів витрат у складі технологічних процесів виробництва овочів та є одним із способів їх аналізу і контролю.

6. Формування управлінської моделі взаємозв'язку витрат, обсягів виробництва і прибутку сприятиме визначенню точки беззбитковості, яка ідентифікує обсяг виробництва овочів, після досягнення якого підприємства починають отримувати прибуток. Визначено, що зі зміною зібраної площі овочів відкритого ґрунту відбувається зміщення точки беззбитковості від 340,75 т в I групі досліджуваних підприємств, до 153,22 т в третій та 188,0 т в четвертій групах. Аналіз чутливості впливу основних елементів вартості продукції на прибуток від реалізації овочів відкритого ґрунту свідчить, що при збільшенні обсягів реалізації на 20% найбільшу виручку, в розмірі 1967,64 млн. грн., отримують підприємства IV групи. При цьому найнижчий рівень точки беззбитковості у розмірі 153 т овочів матимуть підприємства III групи. При зростанні цін реалізації найменшу виручку, в розмірі 582,01 млн. грн., та найвищу точку беззбитковості – на рівні 282,1 т овочів, отримають підприємства I групи. Зменшення змінних витрат на 20% спричинило зростання виручки від реалізації овочевої продукції в середньому на 10-12% та зменшення точки беззбитковості як в грошовому, так і в натуральному вимірнику.

7. Встановлено, що в овочівництві найбільш прийнятним для проведення оцінки ефективності управління витратами є застосування методу директ-костингу, оскільки формування собівартості овочів здійснюється за рахунок безпосереднього включення прямих витрат окремо за кожним їх видом, а непрямі витрати покриваються за рахунок доходів підприємств. Система калькулювання змінних витрат дає змогу визначити маржинальний дохід, рівень прибутковості, поріг рентабельності, запас міцності, нижню межу ціни реалізації та оптимальну програму виробництва продукції. Для визначення маржинального доходу, як результативного елементу методу директ-костинг, запропоновано розраховувати вартість супутньої та побічної продукції при

виробництві овочів відкритого ґрунту. Відповідно до проведених розрахунків маржинальний дохід від виробництва гібриду томатів Фортікс F1 за групами досліджуваних підприємств в середньому зростає на 12-18%, гібриду огірків Спіно F1 – 17-21 рази, гібриду капусти Агресор F1 – 1,6-1,9 рази. Для підприємств овочівництва розроблено бюджети виробничих витрат та маржинальну калькуляцію пропорційно-змінних витрат виробництва томатів, огірків та капусти, які дозволять за результатами моніторингу відхилення поточних витрат від планових надати рекомендації для прийняття відповідних управлінських рішень.

8. Скорочення витрат, формування максимально можливого прибутку та залучення платоспроможних покупців можливе за рахунок впровадження ефективної асортиментної політики овочевих підприємств. Розраховані оптимальні параметри асортиментного портфеля підприємств овочівництва з урахуванням можливого співвідношення цін на сільськогосподарську та промислову продукцію (ціновий паритет, послаблений паритет цін, посилений диспаритет цін) сприяють скороченню виробничих витрат в середньому на 17%. Сформований асортимент надав змогу прогнозування кінцевих результатів діяльності фермерських господарств «Фамцов» та «Скорук М.А.», ТОВ «Екофілд», ТОВ «ВПК-АГРО», а саме: зростання обсягів прибутку на 27-42% та скорочення витрат на 17-25% за умови стабільності пропонованого асортименту та попиту на овочеву продукцію.

9. Підвищенню ефективності управління витратами підприємств овочівництва сприятиме використання аутсорсингових послуг, що є інноваційною технологією для підприємств овочівництва. Логістичний аутсоринг надає можливості поліпшення обслуговування клієнтів, зниження витрат, уникнення додаткових інвестицій, підвищення ефективності та концентрації основного виду діяльності підприємства. Крупнотоварним підприємствам овочівництва (фермерське господарство «Скорук М.А.», ТОВ «Екофілд» та ТОВ «ВПК-АГРО») доцільно процес транспортування та зберігання зібраного врожаю передати на логістичний аутсорсинг, що забезпечить скорочення їх логістичних витрат від 4% до 15%. Для підприємств площею до 10 га, які не потребують зберігання вирощених овочів на складах і доставка їх овочевої продукції до ринків збуту здійснюється власним або орендованим автотранспортом, використання послуг логістичних аутсорсерів є недоцільним.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Шутько Т.І. Оцінка ефективності управління витратами підприємств овочівництва. *Фінансово-облікове забезпечення сталого розвитку аграрного сектора України : кол. монографія / за ред.: Л.І. Катан, Н.І. Демчук. Дніпро: Пороги, 2017. С. 274–284.*

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз:

2. Шутько Т.І. Економічна сутність управління витратами підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3681>.
3. Шутько Т.І. Витрати в економічній теорії наукових шкіл. *Економіка та держава*. 2015. №9. С. 133–135.
4. Шутько Т.І. Особливості формування витрат сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №22. С. 125–128.
5. Shutko T. I. Economic content of the “costs” category. *Економіка АПК*. 2016. №1. С. 98–102.
6. Шутько Т. І. Модель оптимізації плану виробництва овочів відкритого ґрунту. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2016. №2. С. 114–117.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

7. Shutko T. I. Prediction of the production costs of an open ground vegetables. *The scientific method*. 2017. №6. С. 95–99.

Опубліковані наукові праці апробаційного характеру:

8. Шутько Т. І. Сутність та економічне значення екологічних витрат сільськогосподарських підприємств. *Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агровиробництва*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 23-24 жовтня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С.198–199.
9. Шутько Т. І. Особливості формування витрат виробництва у рослинництві. *Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25-26 вересня 2015 р.). Львів, 2015. С.84–86.
10. Шутько Т. І. Інформаційне забезпечення системи обліку витрат підприємства. *Сучасний стан та проблеми розвитку статистики, обліку та аудиту в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (Дніпропетровськ, 9-10 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ, 2015. Т 4. С.114–116.
11. Шутько Т. І. Вимоги та основні завдання процесу управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Національні моделі економічних систем*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Херсон, 15-16 жовтня 2016 р.). Херсон, 2016. С.84–87.
12. Шутько Т. І. Методика економічної оцінки системи управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Formation of modern economic area: benefits, risks, implementation mechanisms*: матеріали міжнар. конф. (Тбілісі, 29 квітня 2016 р.). Tbilisi, 2016. С. 130–132.
13. Шутько Т.І. Оцінка управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 19-20 травня 2016 р.). Тернопіль, 2016. С. 285–287.

14. Шутько Т. І. Методичні засади формування та розрахунку витрат сільськогосподарських підприємств. *Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27-28 травня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 57–59.

15. Шутько Т. І. Особливості формування служби контролінгу для потреб управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 20 квітня, 2017 р.). Полтава, 2017. С. 179–182.

16-24. Інші публікації за темою дисертації.

АНОТАЦІЯ

Шутько Т.І. Управління витратами підприємств овочівництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» – Таврійський державний агротехнологічний університет, Мелітополь, 2018.

Досліджено теоретико-методичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо формування та управління витратами підприємств овочівництва. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат у частині уточнення сутності економічних категорій «витрати» та «затрати» з врахуванням особливостей функціонування сільськогосподарського виробництва. Згруповано та проаналізовано чинники формування виробничих витрат в сільському господарстві. Удосконалено перелік та зміст статей калькуляції виробничої собівартості продукції рослинництва.

Розроблено концептуальну модель управління витратами, яку адаптовано до особливостей функціонування підприємств овочівництва з виділенням трьох її елементів: інформаційно-аналітичний, організаційний та результативний. Удосконалено методику оптимізації ємності асортиментного портфеля підприємств овочівництва та запропоновано механізм її практичного застосування з урахуванням можливого диспаритету цін в галузі. Надано пропозиції щодо зниження витрат підприємств овочівництва на основі впровадження логістичного аутсорсингу.

Ключові слова: асортиментний портфель, бюджетування, витрати, економіко-математичне моделювання, ефективність виробництва, логістичний аутсорсинг, овочівництво, підприємство, система управління.

АННОТАЦИЯ

Шутько Т.И. Управление затратами предприятий овощеводства. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам

экономической деятельности)» – Таврический государственный агротехнологический университет, Мелитополь, 2018.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и разработке практических рекомендаций управления затратами предприятий овощеводства. Современные условия хозяйствования требуют реализации такого механизма формирования производственных затрат, при котором производство сельскохозяйственной продукции осуществлялось бы с опережающим ростом по сравнению с затратами. Это обуславливает использование интенсивных энергосберегающих технологий и новых подходов к организации производственных процессов. В работе усовершенствован понятийно-категориальный аппарат в части уточнения сущности экономических категорий «расходы» и «затраты» с учетом особенностей функционирования сельскохозяйственного производства. Особенности формирования расходов отрасли и их учета обусловлены специфическими чертами сельскохозяйственного производства. Среди факторов, влияющих на издержки сельскохозяйственных предприятий, выделены внешние (влияние внешней среды на формирование расходов) и внутренние (влияние организационно-хозяйственного процесса предприятия на эффективность управления расходами). Указанные факторы влияют на особенности калькулирования затрат предприятий овощеводства и требуют проведения специфических мероприятий по улучшению качественных показателей их работы, соблюдения режима экономии и производства конкурентоспособной продукции. Достаточно узкий отечественный перечень статей калькуляции издержек производства сельскохозяйственных предприятий предложено дополнить статьями, которые аккумулируют расходы по уплате единого налога, страховых взносов и платежей за пользование займами банков. Кроме того, предлагаем отдельно калькулировать отраслевые статьи расходов.

Ключевым звеном процесса формирования экономической устойчивости и конкурентоспособности предприятия определено управление затратами, которое связано с созданием конкурентных преимуществ путем целенаправленного воздействия на его хозяйственную деятельность. Такая управленческая деятельность должна реализоваться через функционирование системы управления затратами, в частности с помощью ее целей, методов, принципов, функций и задач.

Установлено, что овощеводство входит в пятерку отраслей, которые формируют современную специализацию растениеводства, поскольку доля овощной продукции в структуре валовой продукции растениеводства составляет более 20%. Результаты диагностики свидетельствуют, что на отечественном рынке овощной продукции наблюдаются такие негативные тенденции, как низкое качество овощей, ограниченный их ассортимент, наличие сезонных колебаний цен и объема продажи продукции, недостаточная защита от импортных товаров.

Уровень использования земли, материальных и трудовых ресурсов, состояние организации и технологии производства находят свое отражение в производственных затратах продукции овощеводства. Они влияют на

экономическую эффективность сельскохозяйственного производства и являются одними из обобщающих показателей деятельности предприятия. Использование многофакторных корреляционных моделей позволило исследовать динамику затрат и направления изменения отдельных их элементов, а также влияние бонитета почвы, материалоемкости, фондоемкости, энергоемкости, трудоемкости на себестоимость продукции и структуру затрат предприятия. Разделение затрат на постоянные и переменные позволяет выявить роль и место отдельных их видов в составе технологических процессов производства овощей и является одним из способов анализа и контроля.

Для определения маржинального дохода, как результативного элемента метода директ-костинг, предложено рассчитывать стоимость сопутствующей и побочной продукции при производстве овощей открытого грунта. Предприятиям овощеводства разработаны бюджеты производственных затрат и маржинальная калькуляция пропорционально-переменных издержек производства томатов, огурцов и капусты, которые позволят по результатам мониторинга отклонения текущих затрат от плановых разработать рекомендации для принятия соответствующих управленческих решений.

Сокращение расходов, формирование максимально возможной прибыли и привлечение платежеспособных покупателей возможно за счет ассортиментной политики овощных предприятий. В работе рассчитаны оптимальные параметры ассортиментного портфеля предприятий овощеводства с учетом возможного соотношения цен на сельскохозяйственную и промышленную продукцию (ценовой паритет, ослабленный паритет цен, усиленный диспаритет цен), которые способствуют сокращению производственных затрат в среднем на 17%.

Логистический аутсорсинг предоставляет возможности улучшения обслуживания клиентов, снижение затрат, избежать дополнительных инвестиций, повышения эффективности и концентрации основного вида деятельности предприятия. По результатам исследования предприятиям овощеводства предложено использование элементов логистического аутсорсинга, которые позволяют улучшить обслуживание клиентов, снизить затраты, избежать дополнительных инвестиций, повысить эффективность и концентрацию основного вида деятельности.

Ключевые слова: ассортиментный портфель, бюджетирование, затраты, экономико-математическое моделирование, эффективность производства, логистический аутсорсинг, овощеводство, предприятие, система управления.

ANNOTATION

T. Shutko. Cost Management of vegetable growing enterprises. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 Economics and Management of the Enterprises (according to the types of economic activity) – Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, 2018.

The theoretical, methodological and practical positions concerning formation about cost management of vegetable growing enterprises are investigated. Improved

the conceptual and categorical apparatus in terms of clarifying the essence of economic categories of “costs” and “expenses” with regard to the functioning of agricultural production. Factors in the formation of production costs in agriculture are grouped and analyzed. List and content of costing articles of production cost of crop production are improved.

Conceptual model of cost management is created, adapted to features of the operation of vegetable growing enterprises with the allocation of its three elements: informational and analytical, organizational and effective. Optimization the method of assortment formation of vegetable growing enterprises and mechanism of its practical applying considering possible prices disparity in the field is improved. The proposals of cost reduction vegetable growing enterprises based on the implementation of logistics outsourcing.

Keywords: brand portfolio, budgeting, costs, economic and mathematic modeling, production efficiency, logistics outsourcing, vegetable growing, enterprises, management system.

Підписано до друку 02.02.2018. Формат 60*90/16
Папір друкарський. Друк офсетний. Гарнітура TimeNewRoman.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 примірників. Зам. № 130.

Надруковано у ФОП Калинкін
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 5101 від 18.05.2016
Україна. 49000. м. Дніпро, вул. Шевченко, 59 офіс 235